

PONOVNO O OTOKU TAURIS

Još ne jenjava diskusija gdje se odigrala pomorska bitka 47. g. st. e. između Cezarova zapovjednika Vatinija (dalje u tekstu Vat.) i Pompejeva pristaše Oktavija (dalje Okt.). Bitku je opisao povjesničar A. Hirtius, *De bello Alexandrino* (c. 44—47). Piše da se vodila „ad insulam Tauridem“, „propius Tauridem“ (cap. 45) i da je pobijedio Vat.

O identifikaciji toga otoka vodile su se u prošlosti diskusije s različitim krajnjim zaključcima.

Većina dubrovačkih pisaca i historičara, osobito mlađeg razdoblja, počevši od Nikole Bone (*Descriptio ditionis Rhacusanae*, 1790, 30, 60), Appendinija (*Notizie storico-critiche*. . . I, 1802, 255, 258—9), Ferića (*Periegesis orae Rhacusanae*, 1803, 138—9), L. Vojnovića (*Dubrovnik, jedna istorijska šetnja*, 1922, 107), N. Štuk (*Insula Tauris — Šćedro ili Šipan?* Bulićev Zbornik, 1924, 275—278) i dr. smatraju da je Tauris = Šipan. Njima se mogu pridružiti Farlati (*Illyricum sacrum* VI, 67), Tomašek (*Mitteil. d. k. k. geogr. Gesellschaft*, 1880, 549) i dr.

Bona i Ferić iznose opis bitke prema Hirciju. L. Vojnović samo je spominje. Appendini je naveo konkretnije argumente za svoju lokalizaciju. Kaže da od Epidaura do Visa nema prikladne luke za smještaj flote; bitka se vodila u tjesnacu što najbolje odgovara morskom prolazu između Slanskog Primorja i Šipana, tu je more široko 2 milje. Budući da Vat. nije znao kamo je otišao Okt., on bi kod Šćedra lako bio vidio Okt-vu flotu itd. Štuk je usvojio Appendinijeve razloge i nadodao svoje. Šćedro ima nepovoljan geografski položaj. Iz Hircijeva teksta izvlači 4 zaključka: 1) da je luka bila jako zaklonjena, jer je Vat. iznenada ugledao pred sobom Okt-vu izvidnicu; 2) bitka se vodila u tijesnom i zaštićenom morskom prostoru, pošto je oluja bila na moru; 3) smještaj Taurisa bio je zastrt vidokrugom, jer Vat. nije znao kamo je Okt. otišao; 4) Okt. nije mogao daleko pobjeći Vat-u jer ga je taj brzo slijedio. Sve to da odgovara položaju Šipana. Zatim nadodaje da se sa Šćedra iz daljine vidi svaka lađa. Šćedro u stvari nema luke i tamo nema dovoljno zaštite od nevremena. Šipan pak ima dobro zaštićenu luku sa 2 ulaza. Vat. je plovio nutarnjom stranom kroz Koločepski ili Lopudski kanal da izbjegne oluju i zakloni se ispred uzburkanog mora kod Bocca falsa. Ističe da su i dubrovački humanisti smatrali da je Tauris = Šipan potvrđujući to natpisom dubrovačkog nadbiskupa L. Beccatellija uklesanim na ljetovalištu na Šipanu 1560. „Tauridis insulae salubritate allectus“ (Tekst natpisa objelodanio Ferić, n. dj. 138. Natpis je još in situ, dobro sačuvan i čitak). Donosi i priču iz narodne tradicije

koja lokalizira spomenutu bitku kod Šipana (Bocca falsa, Bocca pompeiana = danas Veliki Vratnik i Harpoti). Ističe na kraju da pečat šipanske općine ima ucrtanu glavu bika sa rogovljem što bi odgovaralo toj identifikaciji. Vjerojatno pod dojmom Štukova izlaganja i Šišić se odlučio za Šipan (*Povijest Hrvata I*, 1925, 94).

Od ostalih dubrovačkih historičara Luccari s rezervom piše o toj identifikaciji „Siparis ò Giupana, la quali alcuni credono che sia Tauride, di cui fà mentione Giulio Cesare ne' Commentarii“ — *Copioso ristretto degli annali di Rausa*, Venetia 1605, str. —7. Nije tačno da to spominje Cezar). Dubrovački kroničari i Analisti, te Tubero Cerva, Rastić i Orbini ne dotiču se toga pitanja, ne spominju ga.

Argumenti, koje su iznosili dubrovački pisci, jesu dakle: strateški razlozi; kameni natpis; narodna tradicija (ovo dvoje posljednje moglo je nastati i pod utjecajem humanističke knjiške naobrazbe).

Suprotna strana, koja identificira Tauris sa Šćedrom, iznosila je opet svoje argumente. Georg Veith (*Zu den Kämpfen der Caesarianer in Illyrien, Tauris*, Buličev Zbornik, 271—274) — da spomenem njega kao najizrazitijeg — napomenuo je da je na Tabuli Peutingeriani (dalje Tab. Peutin.) Tauris ucrtan i smješten između Hvara i Korčule, a to odgovara današnjem Šćedru. Neki su autori složni da se Torcola (talij. naziv za Šćedro) može etimološki povezati sa Tauris. Po njegovu izlaganju Šćedro je bilo naseljeno u Starom vijeku. Ima brojne zaljeve za zaklanjanje brodova pri čemu se osobito ističe Vela Luka na sj. strani otoka prema Hvaru. Ona je za antičke pojmove mogla pružiti zaklon. Bitka se nije vodila kod Šipana zbog njegove blizine Epidaura. Tu je došao Okt. Vat. mu se približavao kanalom Torcola zaštićen obalom Hvara. Tu opazi neprijateljsku lađu i brodovlje koje izlazi iz Vele Luke spremno za bitku. Približi se s boka, razvije bojni red i napadne. Okt. je izdržao bitku do mraka i tada je pod zaštitom noći pobjegao. Vat. ostao je pak u luci, jer je vjerojatno imao havariju. Prema autorovu proračunu Okt. je imao jaču i bolju flotu od oko 40 brodova različitih vrsta, dok je Vat. imao manju flotu i manje brodove. Izlaganje je popratio skicom.

U diskusiju su se upleli i jezikoslovci. P. Skok je primjetio: da se Šipan zvao Tauris, onda bi se tako morao zvati i kasnije, a za to nemamo dokaza. Zbog toga se odlučio za Šćedro. (*Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima I*, 232—3). Rezoniranje Skokovo ne mora biti nikakav dokaz u korist Šćedra. Hircije koji živi u Cezarovo vrijeme mogao je Šipan zvati Tauris. Plinije stotinjak godina kasnije ne zna za Tauris a otoke oko Šipana zove Elafitima. U kasnijim stoljećima ne zovu se više tako, nego svaki od njih ima svoje ime. Kao što se promijenio i izgubio Plinijev naziv tako se mogao promijeniti i izgubiti i Hircijev.

Argumenti dakle za Tauris=Šćedro jesu: Tab. Peutin; etimologija Tauris=Torcola (Šćedro); strateški razlozi. Mišljenje ove strane u posljednje vrijeme prevagnulo je. Ušlo je u stručne enciklopedije (PWRE II, IV, 2—8 Flussov članak pod riječju *Tauris*; Pomorska enciklopedija Leksikografskog zavoda pod; *Jadransko more, Šćedro*) i literaturu.

Prije stanovitog vremena pojavila se nova rasprava o tom pitanju: Josip Posedel, *Još o ubikaciji otoka Taurisa* (VAHD LVI—LIX), 2, 1954—1957, Abramićev Zbornik II, str. 131—134). Ističe da na Tab. Peutin. nisu otoci uvijek tačno ucrtani: neki su tačno npr. Šolta, Brač, Hvar, dok su drugi potpuno netačno: Rab, Čiovo, Korčula, Lastovo. Upozorio je da talijanski izraz Torcola za Šćedro vuče korijen od lat. riječi „torculum što označuje zavnut predmet i jednak je kao i naziv za jednu uvalu na Krku. Prigovorio je Veithu da se ne pridržava strogo Hircijeva teksta nego podešava opis bitke uzimajući Šćedro za Tauris; da Šćedro ima tek nekoliko manjih uvala, a Vela Luka prikladna je za zaklon nekoliko brodova, a ne za flotu od preko 40 brodova u kojoj je bilo više njih sa 4 i 5 redova vesala; Vat-a, koji je išao prema Visu, nije put vodio u kanal između Šćedra i Hvara; Vat. nije progonio Okt-a jer nije odmah otišao za njim u potjeru; Okt. je izmaknuo nedaleko i izgubio se iz Vat-va vidokruga zbog otoka između Epidaura i Pelješca i nemirnog vremena. Prihvaća uglavnom Štukove argumente što se tiče ubikacije bitke kod Šipana s tom razlikom što kaže da je Okt. upoznao kod Epidaura Vat-vu flotu i čeka ga u zasjedi kod Taurisa. Vat. nije plovio kanalom između Šipana i Primorja nego vanjskom stranom Pelješčkog kanala. Primjećuje da „in angusto mari“ ne znači tjesnac. Bitka se vodila u uskom morskome prostoru oko zapovjedničkih brodova. Smatra da je Okt. vjerojatno napao iznenađenog Vat-a iz Luke kroz prolaz Bocca Pompeiana (danas Harpoti). Zaključuje da se ipak ne može sa sigurnošću reći da je Tauris=Šipan i da je problem još otvoren. Tauris da treba tražiti među Elafitskim otocima, a Hircijeva bitka da se vodila na prostoru između spomenutih otoka i Mljeta.

Pojavom Posedelove rasprave nastala je nova situacija u diskusiji. Najjača dva argumenta za identifikaciju Tauris=Šćedro: etimologija i Tab. Peutin. ne samo da su oslabljeni, nego se mogu odbaciti. „Torcola“ kao izraz stoji sam za sebe i vuče korijen od latinske riječi, a ne od *tauris* koja je grčka riječ *tauros* i označuje bika. Tab. Peutin. nije uvijek tačna i pouzdana i ne može biti oslonac diskusiji. Veithovi strateški razlozi podvrgnuti su ozbiljnim primjedbama. Odbacimo li pristašama identifikacije Tauris=Šipan nedovoljno pouzdane argumente: kameni natpis iz XVI st. i narodnu tradiciju, a pristašama Tauris=Šćedro isto tako slabe argumente: etimologija (Tauris=Torcola) i Tab. Peutin. preostaje nam još jedino ponovna rekonstrukcija bitke da vidimo kojem otoku više odgovaraju stvarni i strateški razlozi. Prepričat ćemo prikaz bitke držeći se što vjernije Hircija, jer su pojedini obrađivači teme samovoljno tumačili dijelove izvora.

Vatinije je u Brindiziju čuo da M. Oktavije (pompejevac) napada morem i kopnom po Iliriku Cezarove pristaše i kuje saveze s barbarima. Usprkos bolesti i zimi (*difficultatesque hiemis*) žurno se počeo spremati. Budući da je u luci imao malo lađa (*ipse paucas in portu naves longas haberet*) poslao je po pomoć. Međutim, nisu se mogli više trpjeti Oktavijevi napadi pa je naoružao, nabio kljunove na male brze lađe (*navibus actuariis, quarum numerus erat satis magnus magnitudine quamquam*

satis justa ad proeliandum, rostra imposuit). Njih pridruži velikim lađama (navibus longis), ukrca veterane (militibus veteranis impositis) i nešto legionara (et legionariis, qui numero agrorum relictis erant Brundisii). Uputi se u Ilirik i povrati neke gradove koji su se bili predali Oktaviju, a neke je mimoišao da bi što prije stigao Oktavija. Našao ga je gdje opsjeda Epidaur i prisili ga da se povuče (hunc oppugnantem Epidaurum terra marique, ubi nostrum erat praesidium, adventu suo ab oppugnatione coëgit). Oktavije je doznao da je Vatinijeva flota slaba i sastavljena od malih brzih lađa i zaustavio se kod otoka Taurisa (Octavius, cum Vatinium classem magna ex parte confectam ex naviculis actuariis habere cognovisset, substitit ad insulam Tauridem). Vatinije nije znao kamo je Oktavije otišao i uputio se prema tom otoku. Nije plovio u bojnom redu nego raštrkano jer je bilo nevrijeme. Ne sumnjajući da je neprijatelj blizu, odjednom opazi neprijateljsku lađu (cum propius Tauridem accessisset, dispersis suis navibus, quod et tempestas erat turbulenta et nulla suspicio hostis, repente adversam ad se venientem navem antennis ad medium malum dimissis instructam propugnatoribus animadvertit). Dao je znak svojim lađama da se svrstaju u bojni red. Izenađen je bio i Oktavije i on je izišao iz luke. (Parabant se Octaviani repente oppressi; parati deinceps Octaviani ex portu procedebant). Jedan i drugi su ustrojili bojni red, jači i snažniji bio je Oktavijanov, a srčaniji Vatinijev (Instruitur utrimque acies ordine disposita magis Octaviana, paratior militum animis Vatiniana). Zametne se bitka izbliza u uskom morskome prostoru, a najžešće oko zapovjedničkih brodova. (Concurriturque ad duces maxime cum suo quisque auxilium ferret magnum comminus in angusto mari proelium factum est). Vatinije je dobro vodio bitku, pobijedio je i neoštećen ušao u luku u kojoj je prije bilo brodovlje Oktavijevo. Nije znao kamo je Oktavije otišao, pa je poslije tri dana otplovio prema Visu vjerujući da se tamo sklonio (post diem III contendit in insulam Issam quod eo se recepisse ex fuga credebatur Octavium).

Iz opisa se vidi da je Okt-va flota bila jača i veća od Vat-ve. Prema tome morala je i sama otočka luka u koju se Okt. sklonio biti velika. More je bilo uzburkano. Između Okt. i Vat. bio je prekinut dodir. Vat. je mislio da je Okt. otplovio na Vis pa je mirno i bez bojne gotovosti išao za njim. Okt. nije očekivao dolazak Vat-jev jer je i sam bio izenađen njegovim dolaskom (repente oppressi). Ipak, za svaki slučaj postavio je pred lukom ratnu stražu (navem. . . instructam propugnatoribus). Da je očekivao Vat-ja bio bi odmah spreman na udarac i Vat. ne bi imao kada da se svrsta u bojni red. To bi bio udarac iz zasjede iz kojeg ne bi bilo spasa, pogotovu ako jači udara slabijeg. Budući da su obojica bili izenađeni, imali su vremena da se srede i uspostave bojnu liniju. Bitka se vodila u tjesnome morskome prostoru u kojem su brze i male Vat-eve lađe — iako ne sve ratne (naves longae, naves actuariae) — bile spretnije. Potukle su u borbi iz bliza bez svojih gubitaka Okt-eve brodove, nespretni za manevriranje u tjesnacu. Okt. je sa preostalim brodovima pobjegao, a da Vat. nije znao kamo.

Gdje je dakle otok Tauris pokraj kojeg se vodila ta bitka? Odgovaralo se, kao što smo vidjeli: Šćedro ili Šipan.

Luka na Šćedru, i da nije bilo nemirno more, ne može primiti jednu flotu jačine koju je imao Okt. (preko 40 velikih brodova, a pojedini na 4 i 5 predova vesala). Budući da se brodovi ne bi mogli poredati u luci, morali bi biti izvan luke. U tom slučaju Vat. ne bi vidio samo stražarski brod, nego i ostale brodove i bio bi se odmah pripremio, još izdaleka na svaku eventualnost. Prolaz između Šćedra i Hvara pretijesan je da bi se u njemu za vrijeme oluje mogla formirati 2 bojna reda i voditi bitka. Vlastiti brodovi bi se međusobno udarali i potapali. (Jedan običan pogled na taj tjesnac i matematička računica da se na jednoj širini od oko 2000 m — a i manje, jer je nevrjeme, pa brodovi moraju biti što dalje od kraja da se ne razbiju i nasuču — kreće osamdesetak brodova na idealnoj razdaljini od 25 m ne uzevši u obzir širinu broda, ukazuje na stvarnu nemogućnost pomorskog okršaja u tom prolazu). Prolaz za vrijeme nevremena ne daje brodovima nikakve zaštite. (To se može i danas konstatirati ako se za nevremena plovi pokraj Šćedra). U tom slučaju lakše bi nevrjeme podnosile teške Okt-eve lađe. Sa Šćedra je Okt. mogao vidjeti približavanje Vat-eve flote i dočekat je sa već „instructa acie“ a ne sređivati se, pošto je to i neprijatelj učinio. Sa Šćedra Vat. je mogao lako utvrditi u kojem je smjeru Okt. pobjegao i ne bi ga uzalud tražio na Visu. Na kraju Hvar je bio vjeran Cezaru i Okt. nije imao što tražiti u njegovoj blizini. Mislimo da su navedeni razlozi, kao i oni koje su i drugi obrađivači ovog problema istakli, dovoljno jaki da se može eliminirati Šćedro kao mjesto bitke.

Koji drugi otok na potezu Epidaurum — Vis može doći u obzir? Otoci Mljet, Korčula, Hvar imaju svoja klasična imena i dobro su poznati u antici. Taj otok moramo tražiti blizu kopna, jer je Okt. za vrijeme operacija po Iliriku sklapao saveze s „barbarima“ (cum barbaris foedera percussisse) i s njima napadao (partim pedestribus copiis per barbaros). Opsjedao je Epidaurum s mora a i s kopna zacijelo u savezu s „barbarima“ (Ilirima). Drži se kopna, jer na kopnu ima saveznike. Područje od Epidaura do Pelješca nastava u to vrijeme ilirsko pleme Plereji (Strabo, *Geographica* VII, 315, 316). Otok blizu kopna, s velikom lukom i mogućnošću da se ukotvi velika flota za nevremena jest Šipan, i to njegova zapadna strana od Luke do ist. rta Pelješca (rtovi Veljara i ratnik). Čitav taj prostor zaštićen je od juga otocima Jakljanom, Olipom, sa sjevera Slanskim primorjem, a i Luka je prirodno zaštićena. Osim toga ima dosta mirnih uvala i prolaza. Vidjeli smo da su Okt. i Vat. izgubili dodir. Okt. je doznao da je flota Vat-eva slabija. Povlači se na zapad bilo u namjeri da se oporavi i popuni ljudstvo novim snagama kako bi možda ponovno udario na Epidaur i uništio Vat-ja (moramo znati da Okt. neprekidno ratuje po Iliriku); bilo da nije htio ići dalje zbog nevremena; bilo što je smatrao da ga Vat. na tako dobro zaštićenom mjestu i susjedstvu saveznika neće napadati. (U izvoru ne piše da je Okt. kod Taurisa postavio zasjedu Vat-ju).

Međutim, Vat. je bio mnogo energičniji i brži. Nije davao mira Okt-ju. Neprakidno ga progoni. Čim je još prije bio čuo da Okt. osvaja po Iliriku, nije se zadržavao kod svakog odmetnutog grada, nego je žurio da ga što prije stigne. Tako radi i sada. Pošto je (vjerojatno) pojačao obranu Epidaura, kreće prema Visu pretpostavljajući da se Okt. tamo sklonio. Držao je da je neprijatelj daleko odmakao pa plovi nutarnjom zaštićenom stranom Elafitskih otoka bezbrižno i raštrkanom flotom, zbog nevremena, ne sluteći blizinu neprijatelja. Neprijatelji jedan drugoga nisu očekivali. Vat. se nije još nadao susretu. Vat. je u stvari i bio iznenađen kod Taurisa, ali je iznenadio i Okt-ja. Budući da je imao manje i brže brodove, uspio je brzo uspostaviti bojnu gotovost i jurnuti na teške brodove Okt-jeve. Razvila se pomorska bitka na čitavom prostoru od Luke Šipanjske do ulaza u Stonski Kanal na relativno zaštićenom prostoru i mirnom moru između otočića i uvala (to znači „in angusto mari“). Brže, spretnije i manje Vat-eve lađe pobijedile su jaču, ali zato i nezgrapniju Okt-evu flotu, prinudile je na poraz i bijeg na pučinu u oluju. Veći Okt-evi brodovi vjerojatno su se probili i pobjegli kroz Veliki Vratnik (Bocca falsa), a manji, svakako s mukom, kroz Harpote (Bocca Pompeiana) i Mali Vratnik. To su uski, a pogotovu za oluje teško prolazni tjesnaci. Vat. vjerojatno nije htio ići dalje progoniti na otvoreno more, jer bi se njegove manje lađe mogle slabije proći, a i noć je pala, nego se zadržao u zaštićenoj luci. Vat. odavde nije mogao vidjeti kamo je Okt. pobjegao, da li na zapad, jug ili istok, jer je ovaj mogao obići Mljet i otploviti kamo hoće. Činjenica da je Vat. ostao tri dana kod Taurisa, dokaz je da je na pučini bilo nevrijeme u to zimsko doba. Glavna bitka, po našem mišljenju, sudar najjačih jedinica odigrao se na prostoru nešto sjevernije od današnjih otočića Tajana i Olipe, dok su se manje jedinice natjeravale zapadno i istočno po uvalama i između otočića i tjesnaca. To je bila bitka — dakako u manjem mjerilu, da učinimo malu usporedbu — slična bitci između jakih Temistoklovihi brodova i teških perzijanskih u Salaminskom tjesnacu 480. st. e., ne samo po omjeru snaga i strukturi brodovlja, nego i po sličnosti mjesta i posljedicama. Okt. je doživio jaki poraz. Otada ne ratuje više u ovim stranama. Povukao se u Grčku, Siciliju i Afriku.

Ubikacija bitke između Vat. i Okt. kod Šipana i identifikacija tog otoka sa Taurisom ima, po našem mišljenju, manje prigovora nego prebacivati to na Šćedro. Istina je da nemamo odlučnih dokaza — još se ni kod Šipana, ni Šćedra nije izvukla lađa iz te bitke — da je Tauris = Šipan, ali kad bi oni postojali, tada bi i diskusija bila suvišna. Možda će koji vojni pomorski historičar učiniti drugačiju analizu i pronaći elemente za nove poglede.

RÉSUMÉ

J. Lučić: DE NOUVEAU QUELQUES MOTS SUR L'ÎLE DE TAURIS

En 47. avant notre ère eut lieu la bataille maritime entre le commandant de César Vatinius et le commandant de Pompée Octavius. La bataille eut lieu „ad insulam Tauridem“, „propius Tauridem“ d'après les écrits de l'historien Hirtius (*De bello Alexandrino*, c. 44—47).

Les historiographes ragusiens, en particulier N. Štuk, ont identifié l'île de Tauris avec celle de Šipan à proximité de Dubrovnik (Raguse) pour des raisons suivantes: une inscription qui date du XVI^e siècle, la tradition populaire parlant de cette bataille chez Šipan, des raisons de stratégie.

Le parti opposé, surtout G. Veith, a relevé ses raisons: sur la Tabula Peutingeriana — l'île de Tauris est dessinée entre l'île de Hvar et celle de Korčula, ce qui correspond à l'île de Šćedro d'aujourd'hui, ensuite on pourrait par étymologie, relier le mot Torcola (dénomination italienne pour l'île de Šćedro) avec le mot Tauris; enfin il profère des raisons stratégiques.

Cependant, d'après J. Posedel, les îles sur la Tabula Peutingeriana ne sont pas toujours dessinées avec précision, par conséquent la position de l'île de Tauris près de Hvar peut être mise en doute; le mot Torcola n'est pas originaire d'un mot italien, il provient du mot latin „torculum“. D'après lui, Tauris est donc une des îles élaphites près de Dubrovnik.

L'auteur fait remarquer qu'il faudrait rejeter les preuves douteuses de tous les deux côtés, telles que l'inscription du XVI^e siècle; la tradition populaire; la Tabula Peutingeriana; le mot torcola. C'est pourquoi l'auteur entreprend de nouveau l'analyse du texte de Hirtius pour prouver que la bataille maritime entre les partisans de César et ceux de Pompée eut lieu, en vérité, près de l'île de Šipan et par conséquent, l'île de Tauris n'est en réalité que l'île de Šipan de nos jours.